

Лінгвістычны аналіз мастацкага (лірычнага) твора праз герменеўтычны падыход

У літаратурнай герменеўтыцы існуе разуменне, што мастацкі твор нельга разумець сам па сабе як нешта асобнае, бо мастацкі тэкст базуецца на аснове герменеўтычнага круга. А герменеўтычны круг ствараецца: пісьменнікам (мастаком слова) – настаўнікам (сфарміраваным чытачом, знаёмым не толькі з мастацкім творам, але і з крытычным матэрыялам) – вучнем (які шукае сябе ў сучаснасці). Перад намі паўстае аўтар і яго тэкст з аднаго боку і чытачы (2 чытача: настаўнік і вучань) - з другога. Праца настаўніка заключаецца ў тым, каб дапамагчы інтэрпрэтатару (чытачу-вучню) зразумець, што ўсё адметнае можа быць зразумелым толькі з агульнага, часткай якога яно само з'яўляецца, і наадварот. Гэта і ёсць прынцып круга. У маёй практыцы, іменна герменеўтычнага круга. У даследаваннях нямецкага філосафа Ханса Гадамера прагучала думка, што “сапраўдны сэнс тэксту або мастацкага твора ніколі не можа быць вычарпаным цалкам (зразумелым дакладна)”, “набліжэнне да яго – бясконцы працэс”. Гадамер лічыў, што “...непазбежны рух па крузе менавіта ў тым і складаецца, што за імкненнем прачытаць і намерам зразумець нешта павінна бачыцца значэнне самога слова, а працэс разумення з'яўляецца бясконцым”. Бясконцасць будзе складацца са слова, якое нясе да чытача мастак незалежна ад пакалення, узросту і поглядаў.

Дадзены метады больш уздзеінічае на камунікатыўныя ўменні, псіхалагічны стан падлетка – гэта аснова літаратуры і ўсяго мастацтва. На схеме гэта можа быць так: гук – слова – тэкст, а ў мастацтве – фарба – холст - карціна

“Слова ўздзейнічае на эмацыянальныя ўражанні. Апіраючыся на слова, неабходна фарміраваць і ўдасканалваць уменні лагічна інтэрпрэціраваць мастацкі тэкст”

Дзейнасць вучняў на ўроку мае дакладную мэту, калі ўвага накіравана не толькі на змест, форму і мастацкія сродкі, але і на значэнне кожнага гука, слова, сінтаксічнай канструкцыі. Лінгвістычны аналіз тэксту, на мой погляд, з'яўляецца часткай герменеўтыкі, бо першы этап працэсу разумення тэксту звязаны менавіта з выяўленнем сінтаксічных форм, уменнем адрозніваць граматычна правільныя элементы ад няправільных, гукавае спалучэнне ці збег зычных і галосных у суадноснасці з ужываннем у дадзеным тэксце з агульнапрынятымі нормамаі. На другім этапе ідзе зварот да семантычных значэнняў структурных адзінак і разуменнем кожнага значэння ў цэласным

змесце тэксту. Тэкст сабой прадстаўляе не пусты набор элементаў, звязаных адзін з адным структурнымі адносінамі, а лагічна звязаных слоў. Разуменне тэксту адбываецца праз пастаянны зварот да свайго жыццёвага вопыту. Пры гэтым высвятляецца свая пазіцыя згоды ці нязгоды з аўтарам. Разуменне праходзіць праз роздум, развагу. Чым больш будуць дзеці гаварыць, абмяркоўваць, тым больш можна будзе наблізіцца да мэты таго, для чаго твор напісаны, і што я для сябе з яго вазьму, чаму навучуся.

Разглядаць любы мастацкі твор без ведання біяграфіі – нельга. Для вывучэння біяграфіі як мага найлепш падыходзіць герменеўтыка. Этап працы над біяграфіяй:

1. Знаёмства з біяграфічнымі звесткамі па падручніку загадзя (дамашняе заданне).
2. Праца над асноўнай мэтай жыцця пісьменніка ці мэты напісання твора, ці нейкай выняткі з крытычнага матэрыялу.

Такім чынам, мы ад вялікага ідзём да малога.

Для лінгвістычнага аналізу лірычнага твора на аснове герменеўтыкі мною складзены алгарытм:

1. Любы мастацкі твор пачынаем вывучаць толькі пасля першаснага самастойнага павольнага прачытвання (першаснага ўспрыняцця).
2. Затым ідзе зварот да біяграфічных звестак, пад уплывам якіх быў напісаны твор, ці выняткі з дадатковых звестак, якія цесна звязаны з творам, з думкай у творы.
3. Праз стварэнне дыялогавай прасторы высвятляецца назва твора. Дыялогавая прастора ўключае ў сябе колькасць пытанняў, скіраваных на выясвятленне агульнага разумення назвы. (Настаўнік займае прамежкавае становішча і дае магчымасць выказацца кожнаму вучню, няхай пры гэтым і будзе шумна, але будзе ісці абмеркаванне. Кожная думка правільная!) Мэта дадзенай працы: захапіць, зацікавіць вучняў вершам.
4. Праца над вершам:
  - а) пасля першаснага ўспрыняцця вучні чытаюць верш па строфах і малююць сваё бачанне верша;

б) аналіз кожнай страфы на аснове лінгвістычнага падыходу: гук (гукавае спалучэнне) – слова (лексічнае і граматычнае значэнне) – сінтаксічная канструкцыя;

в) цэласнае ўспрыняцце на аснове герменеўтычнага круга

Выкарыстоўваючы герменеўтычны метада, настаўнік павінен займаць такую пазіцыю: пытанне не дзеля пытання, а дзеля адкрыцця чагосьці новага; сваю думку выказвае ў часе абмеркавання; вынік абмеркавання – гэта цэласнае рашэнне ўсіх выказванняў.

Спачатку чытаем тэкст. Для верша “Зброя” я ўзяла словы са знома “Як сляды на снезе” Алеся Разанава.

Як сляды на снезе не падобныя на таго, хто іх пакідае, так і той, хто іх пакідае, не падобны на таго, чым следам ён з’яўляецца сам, - на сваю сутнасць.

Абмераванне:

- Пра які след ідзе гутарка?
- У чым важнасць нашай сутнасці?

Мы прачыталі назву твора. Кожны з нас з вамі стварыў сваё паняцце зброі і ў нашых руках яна ў кожнага свая. Мы будзем шукаць прызначэнне зброі так, як гэта разумеем МЫ. У кожнай страфе гучыць само слова зброя і ўсюды мае іншае значэнне. Але пасля створанай карцінкі мы звяртаем ўвагу на падбор гукаў у самім слове з, б, р, яны як бы самі чакаюць стрэлу ці? Пасля выказванняў сцвярджаем, што зброя – сімвал вобраза міру. А вось што хоча сказаць аўтар?

Да кожнай страфы напачатку малюем малюнак (схематычна) для таго, каб кожны з іх не проста прачытаў, а падумаў над тым, аб чым ідзе гутарка (бо перш чым намалюваць, патрэбна яшчэ раз звярнуцца да зместу).

Праца над кожнай страфой на аснове лінгвістыкі пачынаецца з выдзялення незвычайных слоў-назоўнікаў (звычайна яны напісаны на дошцы ці картках). У дадзеным выпадку гэта словы:

змога, уменне; абраза, абарона; баразна, барацьба; зазубрыны, зубрынае

Абмеркаванне першай страфы:

- а) чаму ўжыты два разы слова зброя? Яны з адным і тым жа значэннем?
- б) роля дзеясловаў “забірае і абавязвае”?
- в) колькі разоў ужыты гукі з, б, р? для чаго?
- г) чым уразілі вас займеннікі хто, сваё?

У першай страфе Алесь Разанаў ужывае слова зброя два разы з розным значэннем: першае – узяў зброю, а другое – адказнасць за тое, што ты яе ўзяў. Пры гэтым ужыты дзеясловы “забірае і абавязвае”. І зноў тут гукавае спалучэнне з, б, р. Зварот да займеннікаў хто, сваё дае магчымасць спасцігнуць да чаго чалавек здольны

У другой страфе спынім увагу на значэнне складанай сінтаксічнай канструкцыі і яе будовы.

Абмеркаванне: а) паспрабуем зрабіць сінтаксічны разбор.

Першая частка складанага сказа камбінаванай будовы – складаны бяззлучнікавы сказ. Пры чым пабудаваны так, што першая яго частка аднастайны назыўны сказ, а другая – абагульнена-асабовы. Аднастайныя сказы – асаблівыя. Сэнсавая нагрузка скіравана або на дзейнік, або на выказнік. Дадзеныя канструкцыі дапамагаюць дайсці да думкі аўтара пра значэнне зброі, якая пад забаранай і існуе для абароны.

б) а для чаго дзеясловы –паўторы і назоўнікі крыўда і абраза?

А вось дзеясловы-паўторы звяртаецца і звяртацца і назоўнікі крыўда і абраза, якія перайшлі потым у дзеясловы, надаюць завершанасць дадзенаму прызначэнню зброі.

Абмеркаванне: а) У трэцяй страфе лепш спыніцца на спалучэнні слоў як сяброў, як братоў і баразна барацьбы, дзе аўтар уводзіць дзеяслоў разворвае

б) успомнім з паўтарэння твор Міколы Гусоўскага “Песня пра зубра”, дзе аўтар малюе знішчальную сілу міжусобных войнаў. Старашняя вайна з ворагам, але яшчэ страшнейшая міжусобная. Што сцвярджае Мікола Гумсоўскі? Усім значэннем паэмы сцвярджаецца ідэя міру.

І вось нібы мы звяртаемся да гісторыі зазубрына, зубры і зноў гукі з,б,р.

Але пры чым тут высакародства бронзы? Што за метал? Колькі каштуе? Для каго высакародны? Пры чым высакародства?

Гэта памяць

Апошняя страфа нясе агульны малюнак прызначэння зброі. Тут, перш за ўсё, створаны бяззлучнікавы складаны сказ, вынік першага сказа раскрыты праз значэнне другога. Пры гэтым малюецца цэлая батальная сцэна ваенных

падзей “на полі бою разбураны бор целаў “, ствараючы пры гэтым нерасчлянёнае ўяўленне, а затым сіла вайны - “абразовы рой душаў”-узнясенне душаў з пытаннем: “За што?” Паасобку гэтыя значэнні цяжка перадаць якімі-небудзь другімі адпаведнікамі “знішчаны, выкарчаваны бор”.

Так, працуючы са словам, мы прыйшлі да цэласнага ўспрыняцця не толькі зместу тэксту, але і яе ідэі. У канцы неабходна завяршыць круг, звярнуўшыся да слоў Алеся Разанава пра сляды. Дадзены верш разглядалі з малога да вялікага. Гэта адно з патрабаванняў герменеўтыкі. Але ісці павінны ў двух кірунках: граматычным і псіхалагічным. Асноўная ўстаноўка настаўніка – не перадача сваіх ведаў, а цесная сувязь з вучнем. Герменеўтычны падыход не толькі дазваляе выхваваць адукаванага чытача, але і дапамагае раскрыцца зусім з невядомага боку кожнага вучня. Адсюль пойдзе чытацкая актыўнасць, будзе пашырацца кругагляд, насычацца інтэлектуальнасць. Ніна Рашэтнікава ў сваёй працы “Некаторыя аспекты метадалогіі методыкі выкладання беларускай літаратуры” піша, што ў літаратурнай герменеўтыцы існуе перш за ўсё разуменне таго, што з аднаго боку літаратурны твор, а з другога – мноства пазіцый чытачоў-школьнікаў.

Зброя

	Таго, хто бярэцца за зброю , зброя таксама <i>забірае і абавязвае</i> , каб ён укладаў у яе сваю змогу, сваё ўменне, сваё жыццё.
	Зброя пад забаронай: да яе нельга <i>звяртацца</i> , каб адплаціць за <i>крыўду ці за абразу</i> , нават калі свярбяць рукі, але калі да яе <i>звяртаецца</i> той, хто <i>крыўдзіць і абражае</i> , - яна найлепшая абарона .
	І з аднаго, і з другога боку зброя з'ядноўвае ўсіх, як сяброў, як братоў, але паміж самімі гэтымі бакамі разворвае баразну барацьбы.
	На зброі зазубрыны, аднак вызвоньвае ў ёй старадаўняе – “зубрынае” – высакародства бронзы.
	Зброя : на полі бою разбураны <i>борцелаў</i> , над полем бою <i>абразовы рой душаў</i> .

Карані

	<p>Карані пакараныя: гэткая іхняя карма – рыць дол, урывацца ў цемру, быць катаржнікамі.</p> <p>Але ніхто ніколі не чуў ад іх ні скаргі, ні наракання – яны крэўныя з самым вышэйшым, з сонечным пачаткам РА, і памятаюць вышэйшую праўду – праўду самаахвярнасці.</p>
	<p>Карані кіруюцца да радовішчаў жыцця – да крыніц і, здабываючы з адмоўнага КА дадатнае РА, а са сваёй кары – карысць, кормяць ёю дрэва.</p> <p>Для іх няма ні свайго ранку, ні свайго вечара: ранак для іх – калі дрэва цвіце, вечар – калі яно акрываецца асенняю скрухай.</p>
	<p>Там, пад зямлёй, у сваёй краіне, яны каралі, яны каранаюць дрэва кронай, яны багатыя будучай радасцю, але выцягнутыя на паверхню, ляжаць як пачварныя крывыя сутаргі – курчы.</p>
	<p>Карані лёгка раяцца вонкавай – рассякальнаю – сілай, аднак, перакананыя, як Каран, яны не могуць скарыцца са смерцю і нерухомасцю, і нават калі дрэва гіне – з іх, з каранёў, усё роўна ўзыходзяць новыя крэўнічы - парасткі</p>